

KISEBBSÉGI NYELVI JOGOK ÉS KISEBBSÉGI NYELVHASZNÁLAT ROMÁNIÁBAN

Horváth István

egyetemi docens,

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár
ihorvath66@yahoo.com

Az utóbbi hozzávetőleg két évtized során a romániai kisebbségi nyelvpolitikákra sajátos trendváltás volt a jellemző. A rendszerváltást követő első évek (1990–1996) nyelvpolitikája számos vonzatában kedvezőtlen a kisebbségek számára, majd 1996-tól kezdődően (habár akadozóan és bizonyos mértékig ellentmondásosan) egy pluralizmust megtűrő és bizonyos aspektusaiban támogató nyelvpolitikai kurzus vette kezdetét. A tanulmány első részében megvizsgáljuk, miben állt a különböző nyelvpolitikai irányok sajátossága, mi jellemzi a jelenlegi romániai nyelvpolitikai kurzust. A második felében néhány, a romániai magyarság nyelvhasználati jellemzőire vonatkozó adatra alapozva értékeljük a jelenleg érvényes nyelvpolitikai irányvonalnak, a kisebbségi nyelvhasználat szempontjából minősített hatékonyságát.

*Kisebbségi nyelvpolitikai irányok:
hegemonia versus pluralizmus*

Az állami legitimációnak nemzeti alapokra történő áthelyezése, illetve az állami modernizáció, habár különböző logikák mentén, de egymást kölcsönösen megerősítő módon megnövelte a politikum nyelv iránti érdek-

lődését. Kiemelkedően Közép-Európában adott népességek nyelvi egysége a nemzetépítési folyamatok és kapcsolódó politikai követelések (jog a saját államjellegű intézményrendszerhez) meghatározó érveként statuálódik. Ezek a nyelvek politikai szimbólumként, egy nemzet létjogosultságát legitimáló, a nemzet által megalapított/birtokolt államon belüli dominanciát szimbolikusan megjelenítő érveként jelennek meg. A másik modernizációs dimenziót illetően abból induljunk ki, hogy a modern állam (minden megelőző hasonló funkciójú alakulathoz viszonyítot-tan) komplex átfogó szervezetként működik. Ezen belül a nyelvi egységesítés (bizonyos mértékű homogenizáció) az államszervezeti hatékonyság megkerülhetetlen előfeltételként értelmeződik.

Ilyen alapokon, az utóbbi másfél-két évszázad perspektívájában a nyelv és politika sokszorosan összefonódott. A huszadik század során (és sokszor manapság is) a nyelvi piacok egyesítése, egy nyelvi kód dominanciája kiemelt állampolitikai feladatvállalásként jelent meg (Bourdieu, 1991; Grillo, 1989).

Az utóbbi két évtized során a romániai kisebbségi nyelvpolitikák irányvonala jelen-

tős mértékben megváltozott. A rendszerváltást (1989) követően az államnyelv helyzetének a megerősítése általában a kisebbségi nyelvhasználat rovására történt (Szépe, 1999), majd az 1996-os irányváltást követően nyelvi pluralizmust mértékkel és bizonyos vonzataiban aktívan támogató kisebbségi nyelvpolitika vette kezdetét. Vizsgáljuk meg ennek a két kisebbségi nyelvpolitikai rezsimnek a főbb jellemzőit!

*Kisebbségi nyelvpolitikai rezsim
a rendszerváltástól 1996-ig*

A romániai kommunista rendszer kisebbségi nyelvpolitikáit a hetvenes évektől kezdődően a fokozatos és konstans megszorítások, az addig megszerzett (és viszonylag átfogó mértékben érvényesített) nyelvhasználati jogok (és implicite nyelvi funkciók) korlátozása jellemezte. Habár ez a folyamat mindenekelőtt az oktatás terén dokumentált (Vincze, 1999), a közigazgatás szintjén is végbement, ahol a román nyelv státuserősítése együtt járt a kisebbséghez tartozó elitek kiszorításával (Bugajski, 1995, 200.).

Ilyen előzményeknek tudható be, hogy az 1989-ben bekövetkezett politikai rendszerváltást követően a kisebbségi politikusok kiemelten a kisebbségi anyanyelvhasználatot (az oktatásban és a közigazgatásban) és a kisebbségek arányos képviselétét követelték. Az első években nem sok sikerrel, ugyanis a rendszerváltó politikai erők (akik maguk sem az etnikai pluralizmus hívei voltak) a hatalmi konszolidáció érdekében kiemelt szövetségesként kezelték az extrém nacionalizmust felvállaló politikai erőket (Gallagher, 1995).

Ebben a kontextusban a politikai retorika szintjén a román nyelv kiemelt politikai szimbólumként jelenik meg. A román nyelv dominanciája egyszerre volt hivatott megjelení-

teni a beteljesült nemzeti törekvéseket és az államon belül fennálló nemzeti (többség és kisebbség között fennálló) hierarchikus viszonyokat. Például nem volt kivételes a helyi hatóságoknak vagy a polgároknak egyfajta *nyelvi rendőrségként* történő fellépése, azok ellen, akik a nyilvános szférában a romántól eltérő nyelvet használtak (Brubaker et al., 2006; Kontra, 1999).

Habár a nyelvi dominanciát újra és újra kinyilvánító nyelvi ideológia kiemelkedően a politikai és a közéleti retorikában nyilvánult meg, a nyelvpolitikai gyakorlat szintjén is sajátos korlátozó jellegű nyelvpolitikai gyakorlatot is eredményezett (Horváth, 2002, 83., 89–98.). Például a kormányzati szférában (beleértve a magyar többségű önkormányzatokat is) a kisebbségek szóbeli nyelvhasználatát nem volt egyértelműen tiltott, hanem korlátozott feltételek között tolerált (ha a tisztviselő ismeri a nyelvet, vagy az ügyfél a saját költségén tolmácsot rendelt). Ami a másik kiemelten érzékeny nyelvhasználati színteret, az oktatást illeti: az alkotmány általános rendelkezések szintjén viszonylag nagylelkű teret biztosított a kisebbségi oktatásnak. De az oktatási törvényekben foglalt konkrét gyakorlati feltételek lefele nivellálva szabályozták.

Ez a következőt jelentette: a demográfiai adottságokat, és az elitek által felvállalt és a népesség által támogatott anyanyelvi oktatási projekteket illetően a romániai kisebbségek durván három kategóriára oszthatóak. Egyrészt a magyar kisebbség, amely a népesség volumenét és térszerkezeti adottságait illetően akkora populáció, amely objektíve fenntarthatóvá tesz egy átfogó, óvodától egyetemig terjedő, minden oktatási formát felölelő (anyanyelvű szakoktatás, felnőttképzés, pedagógusképzés és továbbképzés, speciális oktatás stb.) magyar nyelvű oktatási hálózatot.

Másodsorban: regionálisan koncentrált, kis volumenű kisebbségi közösségekről beszélhetünk,¹ amelyek demográfiai és térszerkezeti realitásai lehetővé teszik az alap- esetleg középfokú (elemi és gimnáziumi) oktatás szervezését. Ezen túlmutatóan bármilyen más oktatási szint és forma szervezése kapcsán jelentős költséghatékonysági problémák vetődnek fel, jelentősen megkérdőjelezve az ilyen irányú projektek realitását. Harmadsorban: azokról a kisebbségekről beszélünk, amelyek szétszórtnak, kis szórványközösségekben élnek, és számos esetben nem a valamilyen szintű anyanyelvi oktatás megszervezése, hanem az elementáris nyelvi revitalizáció, vagyis az illető kisebbség nyelvének (alkalmi) oktatása a tét. Nos, ebben a periódusban a lefelé nivellálás azt jelentette, hogy a kisebbségi anyanyelvi oktatás szervezési lehetőségeit a kisebb volumenű, az alap- esetleg középfokú oktatást fenntartani képes közösségekre méretezték. Ez viszont jelentős korlátokat szabott a magyar nyelvű oktatási rendszer fejlődésének, főleg a szakoktatás és felsőoktatás tekintetében. A rohamosan (technológiailag és tulajdonszerkezet szempontjából) átalakuló médiát illetően a szabályozás inkább illiberális és semmi esetre sem kisebbségbarát jellegű volt (Gross, 1996).

Kisebbségi nyelvpolitikák 1996-tól napjainkig

A romániai kisebbségi nyelvpolitikák változására 1993-tól kezdődően nyílik lehetőség. Az addigi hezitáns külpolitikai orientációt felváltja egy határozottabb nyugati, euroatlanti integrációt megcélzó külpolitikai irány. Már

¹ Ide több kisebbség sorolható. Felsorolásuktól eltekintünk, hisz a jelen tanulmány terjedelme nem teszi lehetővé az egyes kisebbségek demográfiai és térszerkezeti helyzetbemutatóit, illetve a tipológia más jellegű megalapozásához szükséges érvek bemutatását.

az első, 1993 során lezajló, európa tanácsi tagfelvétel folyamatában is egyértelművé válik a nemzetközi elvárás: bármely csatlakozás előfeltétele az egyértelműen rögzített kisebbségi jogok. Ez az irányváltás, belpolitikai okok miatt nem sikerül 1996-ig (a kormánypárt csak a nyíltan nacionalista, kisebbségellenes pártok támogatásával tud kormányozni). Majd 1996-tól, mikortól a romániai magyarság által támogatott RMDSZ a kormánykoalíció tagjává válik, jelentős fordulat következik be. Egyrészt visszafogottabbá válnak azon etnopolitikai törekvések, amelyek a kisebbségi kérdés megoldását erős közjogi intézmények (területi és kulturális autonómia intézményrendszere) létrehozásában látják. Ugyanakkor a román többség támogatóan kezdett viszonyulni egy olyan jellegű nyelv- és kultúrpolitikai kurzusváltáshoz, amely megerősíti partikulárisan a kisebbségi nyelvhasználatot, általánosabban a kisebbségek kulturális reprodukciójának esélyeit.

Látványosabbak a konkrét kisebbségi nyelvpolitikai intézkedések, a kisebbségi nyelvi funkciók bővülése. Mindenekelőtt a kormányzati szféra a kiemelendő. A leglényegesebb változás ezen a téren, hogy a kisebbségi nyelvhasználat olyan területi jogként van garantálva,² amely alkalmazásának minden felelőssége és terhe az illető közigazgatási egység szintjén működő végrehajtó testületre hárul. Vagyis ezeken a testületeken kell biztosítani annak a feltételeit, hogy a kisebbségi nyelvek a (szóbeli és írásbeli) kapcsolattartás nyelveként működhessenek, hogy a kisebbségek a közérdekű tájékoztatásban, a különböző nyilvános rendezvényeken és gyűléseken használhassák anyanyelvüket.

² Minden olyan közigazgatási egységre (község, város, megye) vonatkozik a törvény, ahol egy adott kisebbségi nyelvi közösség részaránya 20 %, vagy azon felül van.

Az igazságszolgáltatás egy másik szintér, ahol ebben a periódusban szintén kodifikáltak kisebbségi nyelvhasználati jogokat. A kilencvenes évek elején a perrendtartási szabályok korlátozott mértékben tették lehetővé az anyanyelvhasználatot. Például a büntetőperrek során, ha a vádlott nem ismerte a román nyelvet, fordítót biztosítottak. Kiemelendő, hogy ez az anyanyelvhasználati lehetőség nem elsőrendűen kisebbségi nyelvi jogként, hanem a bírósági eljárás tisztességes lefolyásának az egyik lehetséges eszközeként került be a törvénybe.

A romániai oktatás- (és általában a nyelvpolitikák) terén beindult egy felfelé nivellálás (Guentcheva, 2001). Vagyis, mivel a nyelvhasználatra vonatkozó törvényeket általában, kiemelten az oktatási törvényt is differenciálatlanul (eltekintve a nyelvi kisebbségre jellemző objektív paraméterektől) hozták meg, a magyar népesség igényeihez és lehetőségéhez igazítva és (legalábbis elvben) differenciálatlanul kiterjesztették minden kisebbségre. Ez elvi feltételeket biztosít egy átfogó, óvodától egyetemig terjedő, a teljes oktatási lehetőségek pázmáját felölelő (anyanyelvű szakoktatás, felnőttképzés, pedagógusképzés és továbbképzés, speciális oktatás stb.) dominánsan anyanyelvű oktatási rendszer kialakítására bármilyen nyelven.³ Ez mindenekelőtt egy átfogó, most már túlkínálati feltételek között működő, magyar nyelvű (állami és magán) felsőoktatási hálózat kialakulását eredményezte. De lehetővé tett egy átfogó német nyelvű oktatási (beleértve a felsőoktatást is) hálózat kialakítását. Vagy keretet adott a roma nyelvnek az oktatási folyamatban történő bevezetésére (és implicit módon a sztenderdizálás kísérletére) és oktatási nyelvként történő kifejezésére. Persze ennek csak elvi lehetősége biztosított, költségvetési korlátok továbbra is vannak.

lesztésére. A roma nyelvet jelenleg már nemcsak mint önálló tárgyat oktatják, hanem az mint az (elemi) oktatás médiumát vezették be (Sarau, 2009).

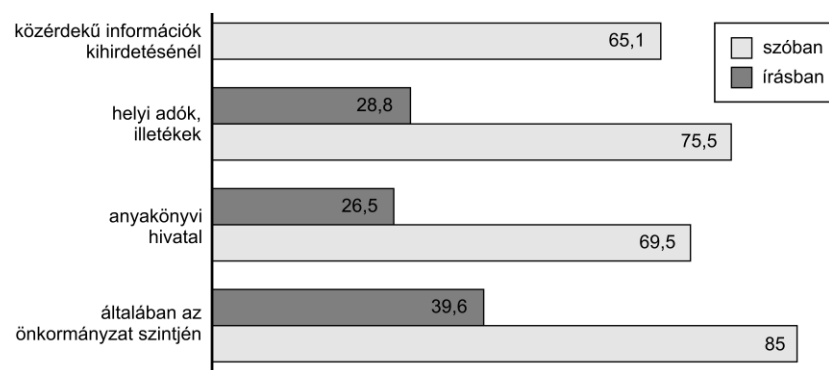
A fentebbiekhez hasonlóan bármely más olyan törvényes szabályozás esetében, amely során nyelvi vonatok is felmerültek (közérdekű információk közlésére, média működésére, az országos egységes sürgősségi hívószám rendszerére, a páciensek jogaira stb. vonatkozó szabályozások) a romániai kisebbségek nyelvhasználati olyan jogként garantáltak, amely gyakorlati feltételeinek a biztosítása a hatóságot és nem az ügyfelet terheli.

Nagyon fontos ennek a kisebbségi nyelvpolitikai rezsimnek a határait is kiemelni. Minden nyelvi jellegű szabályozás esetében kijelölik az alaphelyzetet (a kommunikációs normalitás helyzetét), vagyis azt, hogy a törvényileg szabályozott kommunikáció román nyelven zajlik. Majd ehhez az alapszinthez viszonyítva jelzi, hogy meghatározott szituációkban (egy alapvetően kivételezett esetként) a kisebbségek nyelve is használható (Kontra – Szilágyi, 2002). Vagyis, a kisebbségi nyelvi funkciók allokációja úgy történik, hogy közben folyamatosan kihangsúlyozódik és újratermelődik az államnyelv és a kisebbségi nyelvek közötti szimbolikus státusegyenlőtlenség. Ez talán a legérzékenyebb pontja a romániai kisebbségi nyelvpolitikáknak: annak nincs elvi korlátja, hogy mennyi és milyen jellegű részfunkciót rendelnek a kisebbségi nyelvekhez. De formálisan definiált (jelentős szimbolikus tartalommal bíró) nyelvi státust nem lehet egy kisebbségi (pontosabban az erre aspiráló magyar nyelv) mellé sem rendelni. Például Székelyföldön számos kisebbségi nyelvi jog hatályos (és érvényesül is), vagyis a magyar nyelv *de facto* használata relatív kiterjedt, ám ennek ellenére a többségi

politikusok számára elképzelhetetlen, hogy a magyar nyelvet *de jure* regionális hivatalos nyelvként határozzák meg.

A kisebbségi nyelvi jogok és a kommunikációs gyakorlatok

A kisebbségi nyelvpolitikák értékelésének lényeges, de messzemenően nem elégséges összetevője (1.) a *formális értékelés*, vagyis annak elemzése, hogy milyen jogi normák szabályozzák és milyen tartalmú a szabályozása a kisebbségi nyelvhasználatnak. Egy ilyen jellegű értékelés mellett szükséges megvizsgálni még számos vonzatot is. Ilyen például az (2.) *intézményes alkalmazás* – milyen mértékben ténylegesen biztosítottak a nyelvhasználat intézményes feltételei? Vagy lehet vizsgálni (3.) a *szociolingvisztikai hatást* – milyen mértékben határozza meg az érintettek nyelvi viselkedését a jogilag tételezett nyelvhasználati lehetőségét. És legvégül, de nem utolsósorban nyomon követhető (4.) a *nyelvi ideológiákra gyakorolt hatás* – a normatív szinten létező, illetve a társadalomban ténylegesen megnyilvánuló pluralizmusnak mekkora a társadalmi elfogadottsága.

1. ábra • Biztosítják a magyar nyelv használatát a következő helyzetekben/önkormányzati intézményekben (N-454 közigazgatási egység)

Ami az intézményes alkalmazást illeti, egy, a helyi önkormányzatok szintjén elvégzett kutatás adatai nyújthatnak némi támpontot. Az adatfelvételt a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet végezte. Levélben és telefonon keresték fel azokat az önkormányzatokat, amelyeknek (a törvény meghatározása szerint) alkalmazni kellett volna a helyi közigazgatás szintjén alkalmazandó kisebbségi nyelvhasználati törvényeket. Rákérdeztek, hogy az adott önkormányzat szintjén megvannak-e annak intézményes feltételei, hogy a különböző, jogilag rögzített helyzetekben, a területén élő (a népesség 20 %-át meghaladó) nyelvi kisebbség használja (szóban és írásban) az anyanyelvét. Az 1. ábrán csak a magyar kisebbség által lakott településekre vonatkozó helyzetet közöljük.

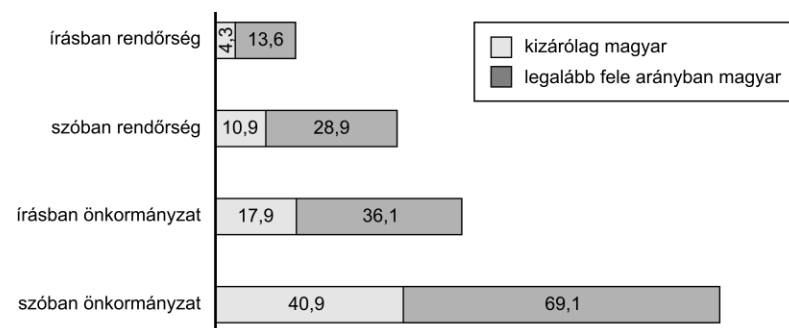
Törvényes kötelezettség, hogy azokban az önkormányzatokban, amelyek területén egy kisebbség (jelen esetben a magyar) aránya 20 % vagy ennél magasabb, biztosítsák (a román mellett) az illető kisebbségi nyelv szóbeli és írásbeli használatát. Az önkormányzati tisztviselők bevallása alapján (és csak azon települések esetében, amelyekben a magyar nyelv használatát kellene biztosítani) ennek

a feltételei csak részben valósulnak meg. Vagyis az érintett települések 15 %-a esetében semmilyen (sem a szóbeli, sem az írásbeli) magyar nyelvű kommunikáció előfeltételei nem biztosítottak. Az érintett önkormányzatok zömében (85 %) meg tudták oldani (a valamilyen szintű) szóbeli kommunikációt, de a helyi önkormányzatoknak csak 40 %-ában biztosított (valamilyen, bármilyen) hivatalos szituációban az írásbeli kommunikáció lehetősége. Igaz: az érintett önkormányzatok majdnem kétharmada használja a magyar nyelvet is, amikor közérdekű információkat hoz (többnyire írásban) nyilvánosságra. Természetesen ott, ahol létezik, a nyelvhasználat intézményes feltételeinek biztosítása váltakozó formában történik. Van, ahol az önkormányzat szintjén van egy alkalmazott, aki esetenként tolmácként működhet bármilyen kommunikációs szituációban, és vannak esetek, amelyekben minden közkapcsolati feladatkört felvállaló ügyosztályon dolgozik valaki, aki tud magyarul.

Ugyanakkor a fentebbi adatokat tekintve látványos a szóbeli és az írásbeli használat között fennálló jelentős eltérés, a törvény hatálya alá eső önkormányzatok alig egyharmada szintjén biztosított a magyar nyelv használata szóban és írásban. Ez már kevésbé a magyar (általában kisebbségi) helyi érdekérvényesítési készségek, hanem összetettebb tényezők függvénye. Egyrészt egyfajta nyelvi hiányosságról van szó. A romániai magyar közigazgatási szakszargon, általában az államigazgatási tevékenységekkel kapcsolatos nyelvi készségek nem részei a romániai magyar köznyelvnek.

Ami a szociolingvisztikai hatást, a tényleges nyelvhasználati szokásokat illeti, az erre vonatkozó kérdőíves kutatások eredményei (lásd 2. ábra) ráerősítenek az önkormányzati intézmények szintjén végzett kutatások adataira, illetve újabb fontos adalékokkal is szolgálnak.

Ha azt tekintjük, hogy a romániai magyar anyanyelvű népesség 76,4 %-a élt olyan ön-

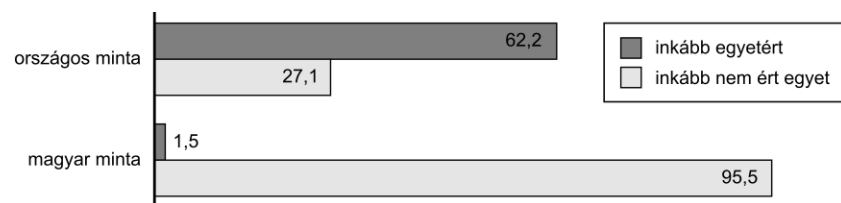

2. ábra • Legalább fele arányban (azon belül kizárólag) magyarul beszél vagy ír a következő helyzetekben. (2009 elején, a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet megrendelésére készült kérdőíves adatfelvétel. Az adatfelvétel az erdélyi magyar felnőtt népességre reprezentatív mintán történt, a minta elemszáma 3594. Az adatok részeredmények, a kutatás feldolgozása még folyamatban van. A nyelvhasználati sajátosság arányszámainak kiszámításánál csak azokat a válaszokat vettük figyelembe, amelyek esetében az alanyok azt állították, hogy volt kontaktusuk, részt vettek a megfelelő kommunikációs szituációban.)

kormányzatokban, ahol számarányuk meghaladta a 20%-ot, akkor az a tény, hogy a vizsgált népesség 69,1 %-a legalább fele-fele arányban beszél magyarul, amikor önkormányzati szinten ügyes bajos dolgait intézi, jó aránynak mondható. Ugyanakkor a lakossági nyelvhasználati jellemzők vizsgálata során is visszaköszön a jelentős eltérés a szóbeli és az írásbeli nyelvhasználat között. Habár a törvény egyformán lehetővé teszi, hogy a kisebbségek az önkormányzati ügyintézés során mind szóban mind írásban használják anyanyelvüket ez kiemelten a szóbeli használat során valósul meg. Ugyanakkor kiemelendő, hogy a helyi szinten működő, de nem helyi alárendeltségű intézmények, mint a rendőrség (habár a magyar nyelvű közösségkapcsolat lehetővé tétele erre az intézményre is vonatkozik) nyelvpolitikája eltér az önkormányzati gyakorlatoktól. A rendőrségi ügyintézés során a magyar népesség közelítőleg 30 %-a állítja, hogy használta (legalább fele arányban) a magyar nyelvet. Az írásbeli használat egyenesen kivételesnek tekinthető.

Habár nincs összehasonlítási alapunk, néhány értékelés megfogalmazható az új kisebbségi nyelvpolitikai rezsimmnek a magyar nyelvű népességre gyakorolt szociolingvisztikai hatásáról. Mindenekelőtt kiemelendő, hogy

ott gyakorol hatást az egyének nyelvi viselkedésére, ahol feltehetően, a törvényi megerősítés hiányában is magyarul beszéltek, és kevésbé fejtette ki a hatását ott, ahol egy ténylegesen alkalmazott státuspolitika ténylegesen megerősíthette volna a kisebbségi nyelvhasználatot (azokban az önkormányzatokban, amelyekben a magyarok, habár nincsenek többségben, jelentős részarányt képviselnek). Másrészt egyszerre funkcionális (az adminisztrációs tevékenységeknek nincs jól rögzült, a romániai jogi valósághoz idomuló magyar nyelvi korpusza), és a státussal kapcsolatos okokra vezethető vissza, hogy a kommunikációs szempontokból nagyobb fontosságnak örvendő kisebbségi anyanyelvi írásbeliség lemarad a szóbeliség mögött. Vagyis biztonságosabbnak érzik, ha román nyelven kérvényeznek és írnak beadványokat, ami (a jogi lehetőségek ellenére) egyrészt újratermeli a román és a kisebbségi magyar nyelv között fennálló státuszszimmetriát, másrészt csökkenti az új kisebbségi nyelvpolitikai kurzus lehetséges strukturális hatásait. Arról van szó, hogy egy növekedő írásbeli kisebbségi nyelvhasználat, az ezirányú ügyféli nyomás megnövelhetné a keresletet a magyar nyelvet jól ismerő (többnyire magyar származású) alkalmazottak irányában. Ez azért is fontos, mivel

3. ábra • Azokon a településeken, ahol a kisebbségek aránya meghaladja a 20 %-ot, a polgármesteri hivatalokban használják a kisebbségek nyelvét is. *Ön milyen mértékben ért egyet ezzel a gyakorlattal?* (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet felmérése, 2008. október. A minták külön-külön reprezentatívak a romániai össz népességre és a romániai magyar népességre.)

a 2002-es romániai népszámlálás adatai szerint a közigazgatási szférában a magyar kisebbség össznépességen belüli részarányához viszonyítva alulképviselet.

Egy kisebbségi nyelvpolitikai irányvonal explicit vagy implicit módon kihat arra, ahogyan általában a népesség, és mindenekelőtt a többség vélekedik a különböző nyelvek társadalomban elfoglalt helyéről, arról, hogy kinek, mikor, milyen helyzetben milyen nyelven ildomos (vagy egyenesen kötelező) megszólalnia. Egy adott nyelvpolitikai irányvonalnak kihatása lehet az ebben a témakörben körvonalazott véleményekre, attitűdökre, általában a nyelvi ideológiákra.

Terjedelmi megfontolásokból ezt a hipotézisünket csak egy felmérés egyetlen kérdésével illusztráljuk, amit nem annyira a feltevésünket elegendő megalapozó érvnek, mint jelzésértékű adatnak szánunk.

Amint az a 3. ábrán is látható, Romániában az össznépesség kétharmada ellenzi, és csak 27 %-a támogatja az önkormányzati szintű kisebbségi nyelvhasználatot, amíg a romániai magyarság körében ezen kisebbségi nyelvpolitikai intézmény támogatottsága majdnem egyöntetű.

Következtetések

A több szinten vizsgált romániai kisebbségi nyelvpolitikai rezsimm, pontosabban ennek formális jogi keretrendszer, az utóbbi valamivel több mint egy évtized távlatában jelentős, és a kisebbségi nyelvhasználat szempontjából üdvös alakuláson ment át. A nyelvhasználat jogi lehetőségei jelentős mértékben kiterjedtek általában a kormányzati szférában, az igazságszolgáltatásban, a közszolgáltatá-

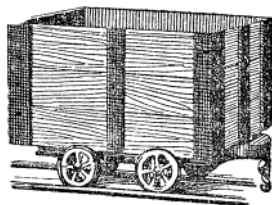
sokban; illetve a különböző személyiséghez kötődő, anyanyelvhasználattal kapcsolatos jogok köre is kiterjedt. Ez a haladás már felemás, ami az intézményes alkalmazást és a szociolingvisztikai hatást illeti. Például a kormányzati szférát illetően mindenekelőtt az önkormányzati intézményeken belül, és sokkal kisebb mértékben a központi kormányzat területileg dekoncentrált intézményeire jellemző a kisebbségi (mindenekelőtt a magyar) nyelvhasználat. Ugyanakkor az önkormányzati intézmények szintjén is már jelentősek az eltérések: ott, ahol a kisebbségi etnikumok helyi szinten kisebbségben vannak, kevesebb eséllyel használhatják az anyanyelvüket, mint azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben helyi többséget képviselnek. Ugyanakkor, habár jogilag azonos elbírálásba esik a kisebbségek (anyanyelvi) szóbeli és írásbeli megnyilvánulása, az anyanyelv szóbeli használata sokkal elterjedtebb az írásbelinél. Mindenképpen tény, hogy ez az a kommunikációs helyzet (az önkormányzati szintű írásbeliség), ahol a leginkább lehetne cselekedni a magyar nyelvhasználat további megerősítéséért.

Ami a távlatokat illeti, talán a politikai és közéleti tudatosítás és elfogadás volna az igazán üdvös cselekvési irány. Amennyiben a politikum és a köztudat szintjén a nyelvi sokszínűség nem úgy jelenik meg, mint a demokratikus berendezkedés, az egyenlő módon kijáró állampolgári méltányosság egyik fontos megvalósítása, a változó politikai konjunktúrák igen könnyen erodálhatják.

Kulcsszavak: *Románia, nyelvpolitika, a magyar kisebbség nyelvi helyzete, szociolingvisztika*

IRODALOM

- Bourdieu, Pierre (1991): *Language and Symbolic Power*. Polity Press, Cambridge
- Brubaker, Rogers – Feischmidt, M. – Fox, J. – Grancea, L. (2006): *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton University Press, Princeton–Oxford.
- Bugajski, Janusz (1995): *Ethnic Politics in Eastern Europe: A Guide to Nationality Policies, Organizations, and Parties*. Armonk, New York
- Gallagher, Tom (1995): *Romania After Ceausescu: The Politics of Intolerance*. Edinburgh University Press, Edinburgh
- Grillo, Ralph (1989): Anthropology, Language, Politics. In: Grillo, Ralph (ed.): *Social Anthropology and the Politics of Language*. Routledge, London–New York, 1–24.
- Gross, Peter (1996): *Mass Media in Revolution and National Development: The Romanian Laboratory*. Iowa State University Press, Ames, IA, 206.
- Guentcheva, Rossitza (2001): Debating Language: The Bulgarian Communities in Romania after 1989. In: O'Reilly, Camille C. (ed.): *Language, Ethnicity and the State. Volume 2: Minority Languages in Eastern Europe post-1989*. Palgrave Publishers, London, 44–65.
- Horváth István (2002): *Facilitating Conflict Transformation: Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993–2001*. CORE, Hamburg http://www.core-hamburg.de/documents/34_CORE_Working_Paper_8.pdf
- Kontra Miklós (1999): "Don't speak Hungarian in public!" A Documentation and Analysis of Folk Linguistic Rights. In: Kontra Miklós – Phillipson R. – Skutnabb-Kangas, T. – Várady T. (eds.): *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*. Central European University Press, Budapest, 81–97.
- Kontra Miklós – Szilágyi N. Sándor (2002): A kisebbségeknek van anyanyelvük, de a többségnek nincs. In: Kontra Miklós – Hattyár Helga (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 3–10.
- Sarău, Gheorghe (2009): Limba rromani. Planificarea lingvistică în România între anii 1990 – 2008. In: Horváth István – Tódor Erika Mária (szerk.): *O evaluare a politicilor de producere a bilingvismului*. Editura Limes – Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj Napoca, 194–206. <http://gheorghesarau.wordpress.com/limba-rromani-planificarea-lingvistica-in-romania-intre-anii-1990-%E2%80%93-2008/>
- Szépe György (1999): The Position of Hungarians in Romania and Slovakia in 1996. Nationalities Papers. 27, 69–92.
- Vincze Gábor (1999): *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Státus, Csíkszereda

A HIVATALOS NYELVHASZNÁLAT JOGI KERETEI A VAJDASÁGBAN – SZERBIÁBAN – JOG ÉS GYAKORLAT

Korhecz Tamás

PhD, alkotmányjogász, egyetemi docens, a Vajdaság Autonóm Tartomány Végrehajtó Tanácsának tagja, tartományi jogalkotási, közigazgatási és nemzeti kisebbségi titkár
tkorhecz@tippnet.rs

1. Bevezető

Ezen tanulmány elsődleges célja, hogy bemutassa és elemezze a hivatalos nyelvhasználat jogszabályi környezetét a Szerb Köztársaságban, valamint hogy a rendelkezésre álló adatok alapján ismertesse a vonatkozó jogszabályok alkalmazását a gyakorlatban, elsősorban a többnemzetiségű Vajdaság Autonóm Tartomány területén. A vonatkozó hatályos jogszabályok és azok alkalmazásán túl a tanulmány arra is vállalkozik, hogy felvázolja azokat a lehetséges jogszabályi változásokat és más kormányzati intézkedéseket, amelyek megkönnyíthetik a többnyelvűség gyakorlati, hatékony érvényesítését Szerbiában.

Mielőtt azonban rátérnénk a hivatalos nyelvhasználat szerbiai jogi kereteinek elemző ismertetésére, szükségesnek tartjuk röviden felvázolni a hivatalos nyelvhasználat jogi szabályozásának néhány általános problémáját, azaz felvetni azokat a kérdéseket, amelyek a nyelv, az állam és a jog háromszögében-vi-szonyrendszerében keletkeznek.

2. Nyelv – Állam – Jog

Nehezen megkérdőjelezhető tény, hogy az államszervezet hatalmi funkcióit és szereteága-

zó tevékenységét képtelen hatékonyan ellátni meghatározatlan számú nyelven (Kymlicka – Grin, 2003, 9.). Az állam gyakorlatilag nem működhet hatékonyan anélkül, hogy meg lenne határozva, mely nyelven vagy nyelveken folytatja tevékenységét, biztosítja funkcióit (De Varennes, 1999, 307.). Az államnak meg kell határoznia működési nyelvét, hogy mely nyelvet (esetleg nyelveket) használják az államot alkotó hatóságok működésük során. Dönteni kell arról, melyik nyelv legyen a vezénylési parancsnoklási nyelv a hadseregben, a rendvédelmi szervezetben, mely nyelven készülnek a jogszabályok és mely nyelven jelennek meg, mely nyelven vezetik a hatósági nyilvántartásokat, és mely nyelven állítják ki a különböző hatósági igazolásokat és igazolványokat, mely nyelven vezetik a bírósági tárgyalások jegyzőkönyvét stb. Ezt a nyelvet (vagy nyelveket) hivatalos vagy államnyelvnek nevezik. Az állam hivatalos nyelvét (nyelveit) legtöbbször az alkotmány és a különböző törvények határozzák meg, de egyes államokban ezt a kérdést a szokásjog vagy a bírói esetjog szabályozza.

A fentiek alapján azt is mondhatnánk, hogy az állam hivatalos nyelvének meghatározása olyan szükségszerűség, amely elengedhe-